

Barokní kostel jako antický chrám?

– antické rysy, motivy a tradice na příkladu
kostela sv. Václava ve Vysoké u Mělníka

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou seminární práci vypracoval samostatně a použil jsem pouze prameny a literaturu uvedené v seznamu zdrojů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze této seminární práce jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších předpisů.

Ve Vysoké, dne 8. 5. 2023

Jan Šesták

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval paní kostelnici Mgr. Evě Havelkové za možnost detailně vyfotit vysocký kostel sv. Václava v jeho exteriéru i ve všech vnitřních prostorech.

Anotace

Tato práce se zabývá historií a popisem venkovského kostela sv. Václava ve Vysoké u Mělníka. Přičemž na něm hledá antické motivy a rysy, které by ho připodobňovaly a přibližovaly modelu antického chrámu. Věnuje se rovněž životopisu architekta vysockého kostela Anselma Martina Luraga. Autor se nakonec snaží o jednoduché srovnání antických motivů a jejich provedení na barokním kostele. Pro zodpovězení počáteční otázky pak vychází primárně z budovy venkovského svatováclavského kostela.

Klíčová slova

antika; baroko; venkovský kostel; srovnání

Annotation

This work deals with the history and description of the rural church of St. Wenceslaus in Vysoká near Mělník. At the same time, it looks for ancient motifs and features on it that resembled it and brought it closer to the model of an ancient temple. It also covers the biography of the architect of the church in Vysoká Anselmo Martino Lurago. In the end, the author tries to make a simple comparison of antique motifs and their execution on a baroque church. To answer the initial questions, it is based primarily on the building of the rural St. Wenceslaus church.

Keywords

antiquity; baroque; rural church; comparison

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Kostel sv. Václava ve Vysoké u Mělníka	7
2.1	Historie a popis	7
2.2	Situace a architektonické prvky	8
2.3	Vybavení interiéru.....	8
2.4	Okolí – hřbitovní kaple Pána Ježíše	11
3	Anselmo Martino Lurago (1701–1765)	13
4	Možné antické rysy?.....	14
5	Závěr.....	16
	Zdroje:	17
	Prameny:.....	17
	Literatura:	17
	Další zdroje:	17
	Seznam příloh:.....	18
	Přílohy:	19

1 Úvod

Baroko je nástupnickým slohem antiky, který vychází z antické tradice a který ji dále rozvíjí a aplikuje. To jsou slova, která slyšel asi každý již na základní škole při hodinách dějepisu. Je tomu ovšem skutečně tak? Do jaké míry se promítá antika, její rysy a motivy do sakrálních staveb vystavěných v barokním slohu? Lze vůbec mluvit o nějaké návaznosti k antice? Jsou barokní kostely více barokní, církevní a svěbytné nebo zahrnují více antických motivů a zobrazení s odkazem na doby dávno minulé? Vrací se barokní kostely k nějakému ideálu? Bylo baroko jen nástrojem církve a násilné rekatolizace v českých zemích nebo svěbytným stylem, který se nesmazatelně zapsal do české krajiny? A je barokní kostel novým antickým chrámem? Otázek na toto téma je mnoho a na jejich zpracování nestačí ani v nejmenším jen tato seminární práce, nicméně bych se rád pokusil o částečné zodpovězení alespoň některé z nich.

Tématem mé seminární práce tedy je *Barokní kostel jako antický chrám? – antické rysy, motivy a tradice na příkladu kostela sv. Václava ve Vysoké u Mělníka*. Ve Vysoké žiji celý život a působím zde také jako obecní kronikář od 1. 1. 2021. Rád bych v této studii tedy především naplnil snahu o postihnutí základního výkladu dlouhé historie vysokého kostela včetně životopisu jeho architekta Anselma Luraga, o popis architektonických prvků v jeho exteriéru i interiéru, o popis vybavení kostela a snahu o popis jeho okolí s důrazem na vedle stojící hřbitovní kapli Pána Ježíše. Pokusím se nalézt rysy antiky na tomto venkovském barokním kostele, který ve Vysoké stojí již více než 270 let.

O tento počín se doposud nikdo nepokusil. Pro studium tohoto tématu využiji dostupnou literaturu, která popisuje kostel sv. Václava ve Vysoké u Mělníka, kroniku obce Vysoká a další prameny včetně vlastního fotografického materiálu, který je součástí přílohy této práce a který vznikl 28. 4. 2023.

2 Kostel sv. Václava ve Vysoké u Mělníka

2.1 Historie a popis

Kostel sv. Václava stojí ve Vysoké od středověku. První písemná zmínka o něm pochází z roku 1384¹. Existence kostela je patrně v přímé návaznosti na vznik vesnice, o níž máme první písemný doklad z roku 1227². Kostel tak vznikl pravděpodobně těsně po zbudování jádra obce.

O podobě starého pravděpodobně gotického kostela víme jen velmi málo. Byl o něco menší a asi kamenný (s dřevěnou střechou). Mohl mít též uvnitř i freskovou výmalbu, tak jako jiné té doby, a dost možná měl i vlastní zvonici. Asi byl už tehdy zasvěcen sv. Václavu. Veškeré jeho pozůstatky nám však dnes zakrývá zcela nový monumentální barokní kostel vystavěný mezi lety 1752–1754 na návrh italského architekta Anselma Martina Luraga, který již v té době měl za sebou výstavbu více takových kostelů podobné dispozice. Kvůli tomu se nám například také hůře určuje poloha původní středověké stavby. Otázkou je třeba, zda místo dnešní presbytáře odpovídá původnímu. Terén na němž stojí nynější stavba byl oproti předchozímu stavu o něco zvýšen s tím, že byla též rozšířena nedostačující plocha okolního hřbitova.

Ludvík Böhm ve své dosud nepřekonané kronice *Královské věnné město Mělník a okres mělnický* z roku 1892 doslova k vysockému kostelu uvádí: „Z budov vyniká, katolický chrám Páně, zasvěcený sv. Václavu. O svátku téhož českého patrona bývá zde slavena dosti hlučná pouť. Chrám jest uprostřed vsi na místě nejvyšším a jsa velmi vysoký i rozsáhlý, již ze vzdálí poskytuje pohledu velebného. V nynějším pěkném renaisančním slohu vystavěn byl r. 1754 od Marie Isabelly Černínové hraběnky z Chudenic roz. hrab. z Vesterlo jako poručnice syna svého Františka Antonína a pomocí mnohých osadníkův. Dříve na tomtéž návrší uprostřed vsi stával kostel mnohem menší, dřevěný³, jenž připomíná se již r. 1384 a jenž byl r. 1639 od Švédů vydrancován.“ atd. Böhm popisuje dále i jeho vybavení nebo zvony a nápisy na nich. Věnuje se též prvním doloženým farářům.

Böhmův popis předznamenává pohnutou historii vysockého svatostánku. Roku 1639 byl totiž během švédského tažení středními Čechami vojevůdce Johana Banéra ještě starý kostel pravděpodobně spolu se vsí vyrabován. Dost možná jej protestantští Švédové i zapálili. O tom však nemáme přímé doklady. Rozhodně ho však nezničili úplně, protože byl ještě na počátku 18. století, půl století před samotnou výstavbou nového Luragova chrámu, ještě užíván k svému účelu, a dokonce byla ve Vysoké zřízena roku 1725⁴ vlastní fara. Do té doby Vysoká farně příslušela k Chorušicím, kde sídlil kněz určen i pro Vysokou a okolí.

¹ BÖHM, Ludvík B. *Královské věnné město Mělník a okres Mělnický*. [Mělník]: nákladem spisovatelovým, 1892. [8], 932 stran, 1 nečíslovaný složený list obrazové přílohy. (strana: 831).

² PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*. Vydání I. Praha: Česká akademie věd a umění, 1947-1960. 5 svazků. Dostupné z: <https://mjc.ujc.cas.cz/> (svazek. 4., strana: 667).

³ Böhm nemohl tušit jaký materiál na vysockém středovém kostele převládal. Vzhledem k jiným gotickým kostelíkům té doby, které kombinovaly dřevo a kámen, lze usuzovat, že celý dřevěný nebyl.

⁴ Böhm – *Mělník a okres Mělnický*, 1892, strana: 836.

Mecenáškou výstavby nového kostela v polovině 18. století pak byla hraběnka Marie Isabella z rodu Černínů, kteří tehdy jako vrchnost vlastnili a spravovali mělnické panství mezi lety 1646–1753, pod nějž spadala také Vysoká. Tedy díky financím bohaté šlechtické rodiny i díky příslušnosti Vysoké ke královskému věnnému městu, mohl být vystavěn takto monumentální kostel v celkem řadové středočeské vesnici. Přispěli však i místní obyvatelé. Výstavby se ujal Anselmo Martino Lurago, který měl již v té době bohaté zkušenosti nejen se stavbou sakrálních staveb. Vzhledem k architektově životopisu můžeme říci, že stavba kostela sv. Václava ve Vysoké byla v období jeho vrcholné tvorby. Vlastní stavba začala roku 1752. Některé zdroje uvádí konec výstavby na rok 1753⁵, nicméně jiné jako např. „Böhmova kronika“ až rok 1754. Ovšem pravdu mohou mít oba. Hlavní chrámová loď totiž mohla být dokončena roku 1753 a celý areál okolo s vedle stojící hřbitovní kaplí Pána Ježíše až o něco později roku 1754.

2.2 Situace a architektonické prvky

Kostel sv. Václava byl vystavěn v pozdně barokním slohu. Je jednoduchý a orientovaný ze západu směrem na východ, kdy na východní straně je zakončen presbytářem, kněžištěm s hlavním oltářem. Loď dále lemují dvě sakristie. Nad vstupem při západní straně se tyčí hodinová věž. Nad presbytářem je pak ještě další věžička, sanktusník (viz Příloha 1).

Vzhledem k tomu, že byla celá nynější, dnes viditelná, stavba kostela sv. Václava zbudována v podstatě na zelené louce bez toho, aniž by došlo k přestavbě nebo přístavbě středověkého předchozího kostelíku, můžeme říci, že zahrnuje pouze a výhradně barokní prvky. Nalezneme zde různé oblé tvary kleneb a klenebních polí, chóru nebo na vybavení interiéru. Dále je zde množství pilastrů a říms, které budí dojem, že prostor je ještě daleko větší. Celá stavba má působit na věřícího skutečně monumentálním, uchvacujícím dojmem a tím, na jakém místě se nachází a jak se tyčí do okolní krajiny. Zkrátka kostel sv. Václava je skutečně výraznou a čistou ukázkou sakrální barokní architektury v českém venkovském prostředí.

2.3 Vybavení interiéru

Hlavní oltář

V presbytáři (viz Příloha 2) nalezneme hlavní oltář, který pochází ze zrušeného kostela sv. Michala⁶ v Praze roku 1785⁷ během osvícenských josefínských reforem. Oltář je při své velikosti (asi 8–10 m) připevněn zezadu ke stěně presbytáře několika velkými železnými tyčemi (viz Příloha 5). Je vytvořen z červeného leštěného mramoru a doplněn o množství dřevěných soch a doplňků, které jej zdobí. V centrální oblasti se nachází socha svatého Václava ve zbroji,

⁵ Kostel svatého Václava (Vysoká). In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2023-04-29]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_V%C3%A1clava_\(Vysok%C3%A1\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_V%C3%A1clava_(Vysok%C3%A1))

⁶ Nevíme, jak vypadal nebo zda byl nějak doplněn předchozí oltář pro vysoký svatováclavský chrám, který zde měl od jeho výstavby být již více než 30 let.

⁷ Böhm – *Mělník a okres Mělnický*, 1892, strana: 831.

s korouhví a štítem, na němž je černá přemyslovská orlice. Po stranách světce klečí dvě postavy andělů (viz Přílohy 6 a 7). Všechny tři zmiňované nejvýraznější oltářní sochy jsou téměř v životní velikosti. (viz Příloha 3) Pokud přikročíme nejbližší ke středu hlavního oltáře, nalezneme zde dvířka, za nimiž se nachází svátosti oltářní pro eucharistii. Na dvířkách je vyobrazen Ježíš na kříži, vinná réva a 6 obilných klasů⁸ (viz Příloha 4).

Kazatelna

Dalším významným kusem vybavení je dřevěná, vyřezávaná a bohatě zdobená kazatelna (viz Příloha 10), do níž vede cesta z levé sakristie (viz Přílohy 8 a 9). Ve spodní části zobrazuje reliéf sv. Jana Křtitele (viz Příloha 11), jak káže na poušti, na dvířkách do kazatelny se nachází vyobrazení malého Ježíška v chrámu. Na stříšce kazatelny zespodu je zobrazení Ducha svatého jako holuba (viz Příloha 12). Na jejím vrchu následně sedí dvě postavy andělíčků. Jeden drží desky desatera a druhý váhy (asi jako symbol boží spravedlnosti). Vedle nich je ještě had, který se omotává kolem hole připomínající Aeskulapovu hůl. Výzdoba zastřešení kazatelny je nakonec doplněna i o strom života zobrazený v tomto případě palmou (viz Příloha 13).

Oltář s Pannou Marií

Chrámová loď je doplněna o další menší oltáře v rozích, na kterých stojí různé křesťanské a biblické postavy (viz Příloha 14). Jedním takovým je oltář Panny Marie, kdy Matka Boží je zobrazena jako madona s malým Ježíškem v životní velikosti s korunou na hlavě a žezlem v ruce, což symbolizuje její panování nad nebesy. Ježíšek drží v levé ruce jablko, které patrně odkazuje na Boží, křesťanskou nadvládu nad světem. Socha pochází z roku 1781.

Oltář se sv. Janem Nepomuckým

Jedním z menších oltářů je také ten se sochou sv. Jana Nepomuckého z roku 1781 v životní velikosti, jednoho z českých zemských patronů (viz Příloha 15). Sv. Jan Nepomucký je typicky barokním světce, který byl kanonizován v době baroka roku 1729. On a legenda s ním spjatá odkazuje na postavu Jana z Pomuku, generálního vikáře pražského arcibiskupství v době vlády Václava IV., jež byl mučen, zabit a jeho tělo bylo následně shozeno do Vltavy z Karlova mostu. Světec drží v rukách palmovou ratolest jako symbol mučednické smrti a krucifix. Nad hlavou mu pak krouží pět hvězd.

Oltář s Ježíšem

Poslední a nejmenší z doplňkových oltářů má na sobě sochu Ježíše Krista v neživotní velikosti (viz Příloha 16) s výraznou svatozáří, která lemuje celé Ježíšovo tělo. Na rukách Ježíše můžeme vidět i krvavé dírký po hřebec, jimiž byl přibit na kříži.

⁸ Obilné klasy jsou mimo jiné součástí symboliky a znaku obce Vysoká jako takové spolu s knížecím čepcem sv. Václava, který má odkazovat na nejvýznamnější dominantu obce, zasvěcenou právě patronu české země.

Křížová cesta

Výrazným doplňkem, který se rozprostírá na obou stranách chrámové lodi, je křížová cesta složená ze čtrnácti obrazů počínaje odsouzením Krista, začátkem jeho pašije (viz Přílohy 22, 23 a 24) a konče pietou a sejmutím jeho těla z kříže (viz Přílohy 25 a 26). Za zmínku pak stojí např. zobrazení Piláta Pontského, jak si myje ruce (viz Příloha 22), římských legionářů (viz Příloha 24), jejichž zbroje neodpovídají skutečným, ale spíše těm ze 17. nebo 18. století, protože mají kyrysy, nebo ukázka Longinova kopí – Svatého kopí, jak probodá Kristův bok (viz Příloha 25).

Křtitelnice

Staletí přímo užívaným kusem vybavení je též barokní křtitelnice z 18. století, kterou nalezneme v jednom z rohů lodi (viz Příloha 17). Má pískovcový základ. Na něm je posazeno dřevěné víko, které zdobí na vrcholu soška sv. Jana Křtitele, jak křtí Ježíše Krista, a po obvodu jsou vymalována jména třinácti apoštolů (včetně Jidáše). Pod víkem se nachází uzamykatelná pravděpodobně cínová o něco menší miska s víkem pro samotný křest (viz Příloha 18).

Zpovědnice

Při vstupu do kostela je hned po levé straně vedle malé misky na svěcenou vodu, která se nachází u každého vchodu (viz Příloha 21), umístěna velká barokní zpovědnice z 18. století (viz Příloha 19). Má k dispozici dvě místa pro zpovídání. Mezi nimi se nachází zástěnou zakrytá část pro kněze. Zpovídání si v této zpovědnici nemohou sednout.⁹

Varhany

Na chóru, který se nachází asi v poloviční výšce lodi hned nad vstupem a na který vede postranní schodiště, jsou umístěny varhany (viz Příloha 20). V minulosti byl jejich zvuk v jednotlivých píšťálách vytvářen pedálem, který dovnitř vháněl vzduch zezadu a na který se muselo po celou dobu hraní šlapat. Nyní jsou již elektrifikovány a k jejich obsluze není třeba druhé pomocné osoby.

Lavice

Dřevěné (asi dubové) lavice jsou umístěny tradičně ve dvou řadách v centru chrámové lodi. Zajímavé je srovnání těchto lavic v kostele sv. Václava s těmi, které nalezneme v nedaleké vysoké protestantské, evangelické modlitebně, která byla vystavěna asi o 30 let později roku 1786. Jde o to, že v protestantské modlitebně se nachází lavice výrazně zdobenější než v barokním kostele, a to i přestože protestantské modlitebny neměly působit velkou okázalostí ani vnitřního vybavení.

⁹ Momentálně zpovědi ve vysokém kostele sv. Václava však probíhají vzhledem i k pokročilému věku některých věřících v sedě v jedné ze sakristií.

Zvony

Jak již bylo zmíněno kostel sv. Václava má dvě věže. Nejdominantnější hodinová v sobě ukrývá celkem tři místa pro zvony. V minulosti se zde tři skutečně nacházely a všechny byly starší než kostel sám. Nicméně vysoký kostel, tak jako mnohé další, přišel celkem o dva zvony během světových válek kvůli válečným rekvizicím. (Jejich podobu i texty, které se na nich nacházely máme však zdokumentovány díky popisu kostela v *Soupisu památek – 06 Politického okresu mělnického* z roku 1899.) Dnes v hlavní věži nalezneme jen jeden z roku 1537 od Mistra Tomáška z Litoměřic. Je na něm následující text: „*LETA BOZYHO M^oCCCC^oXXXVII KE CZTY A K CWALE PANU BOHU TENTO ZVON DYELAN A K SWATEMV WACSLAWU DO WYSOKEHO OD MYSTRA TOMASSKA W LYTOMYERZICYCH AME*“.¹⁰ Pro doplnění je dobré podotknout, že na ostatních zvonech byly texty obsáhlejší a že i samy zvony byly větší. Zachovaný zvon z 1. poloviny 16. století má rozměry: vysoký 87 cm a široký 110 cm.¹¹

Další o něco menší zvonek – „*umíráček*“, pocházející z roku 1530 je pak umístěn v malé věžičce nad presbytářem, v sanktusníku. Text na něm je následující: „*SLYT OD PETRA MLADEBO LETA PANE MDLXXX*“.¹²

Hodinový stroj

Podobně jako zvony, tak i hodinový stroj je starší než celá stavba. Je možné, že byla věž přímo zbudována v této podobě pro onen vlastní hodinový stroj. Na ciferníku hodin je zapsána římská IV jako IIII (viz Příloha 40), což je běžné pro mnohé hodiny nejen z té doby.

2.4 Okolí – hřbitovní kaple Pána Ježíše

Hřbitov

Hřbitov v okolí kostela sv. Václava ve Vysoké je pravděpodobně vůbec nejstarším hřbitovem na území obce Vysoká. Protože nedostačoval, byla při stavbě nového barokního kostela jeho plocha zvětšena a ke svému účelu přestal být užíván roku 1884, neboť byl 14. 4. vysvěcen místním knězem, děkanem Antonínem Mouchou hřbitov nový¹³ ležící dále za vsí. Dodnes však za hřbitovní zdí nalezneme několik málo náhrobků, které jsou mnohdy „bezejmenné“ a velmi poničené, neudržované. Nejzachovalejší náhrobek (se jménem Josefa Hence, rolníka ze Skramouše – příjmení je špatně čitelné) odkazuje asi k poslednímu možnému zde proběhlému pohřbu tedy na druhou polovinu 19. století, přesněji na rok 1879. Je možné, že na hřbitově bylo v minulosti navíc ještě množství dřevěných křížů a náhrobků pro chudší obyvatele, ale pod vlivem času a povětrnostních podmínek se žádný nezachoval.

¹⁰ Vysoká – Kostel sv. Václava, *Soupis památek, 06. Politický okres mělnický (1899)*, str. 197, cit dle: <http://depositum.cz/knihovny/pamatky/strom.clanek.php?clanek=3966> (2023).

¹¹ Wikipedie – Kostel svatého Václava (Vysoká).

¹² Podlaha – *Soupis památek 06*, 1899, str. 199.

¹³ Böhm – *Mělník a okres Mělnický*, 1892, strana: 833.

Hřbitovní kaple Pána Ježíše

Hřbitov a okolí kostela je obohaceno o vedle stojící hřbitovní kapli Pána Ježíše (viz Příloha 27), kde se sloužily zádušní mše v užším rodinném kruhu. Kaple byla dost možná dostavěna jako poslední roku 1754. Má mansardovou střechu a původně měla dvě okna. Jedno okno bylo zazděno v první polovině 20. století po výstavbě hasičské zbrojnice a trafiky, které byly nově postaveny a zřízeny právě přímo vedle hřbitovní kaple. (Roku 2012 proběhla rekonstrukce její střechy a fasády.)

Fresková výmalba kaple

Uvnitř kaple se nachází na stěnách bohatá fresková výmalba od neznámého autora. Nejdominantnější je freska se zobrazením utrpení Ježíše Krista (viz Příloha 28), která zahrnuje celou stěnu apsidy kaple. Zajímavé může být vymalování krvavého nebe a očistce, z něhož se snaží andělé vytáhnout hříšníky, když dojdou vykoupení. U Kristova těla jsou pak dva andělé, kteří sbírají jeho odkapávající posvátnou krev do kalichů.

Ve čtyřech rozích kaple je pak několik dalších vyobrazení s odkazy na Krista a Bibli. Můžeme vidět Boží soud (viz Příloha 29), uložení Krista do hrobu (viz Příloha 30), z mrtvých vstání Krista (viz Příloha 31) a Kristovo vítězství nad smrtí (viz Příloha 32). Na stropě kaple jsou pak vyobrazeny rovněž lebky odkazující na všudypřítomný motiv pomíjivosti a smrti (viz Přílohy 33, 34 a 35).

Kostnice – ossarium

V podlaze kaple se nachází otvor s dřevěným poklopem, kde byl v minulosti umístěn žebřík. Dodnes jsou zde patrné jeho zbytky. S pomocí něj se dalo dostat do uzavřeného spodního prostoru, který slouží jako kostnice. I přes špatný přístup do této speciální místnosti je po prozkoumání vidět doslova hromady poskládaných kostí různých druhů podle velikosti. Takto vystavěná kostnice je zajímavá i vzhledem k nevelké rozloze obce v minulosti. Kostí se dovnitř patně dostaly po exhumaci hrobů na místním hřbitově.¹⁴

¹⁴ O nějakém odkazu na epidemii ve Vysoké nebo jiném opodstatnění velkého množství kostí nemáme informaci.

3 Anselmo Martino Lurago (1701–1765)

Anselmo Martino Lurago, architekt kostela sv. Václava ve Vysoké u Mělníka pro jeho barokní podobu, tak jak ji známe dnes, patřil nepochybně do významné rodiny italských architektů, kteří byli provázáni s českým prostředím, s prostředím českých šlechtických rodů, s pražským prostředím i prostředím českého venkova.

Anselmo se narodil roku 1701. Byl pokřtěn 9. 1. 1701 v lombardském městě Como¹⁵. O jeho přesném místě narození nevíme. Vyučil se však až v Čechách, takže se s českým prostředím setkal velmi záhy. 18. 11. 1737 si vzal Češku Františku Alžbětu Trešlovou (Dreschlovou), která patrně pocházela z Lysé nad Labem. Mluvila výhradně česky, německy nerada. Anselmo uměl výborně česky a dokonce prý rád zpíval české lidové písně. Spolu s manželkou koupili za 3 000 zlatých v Praze dům U Červeného slona na Malé Straně. Anselmo se oženil nakonec i podruhé 19. 11. 1743 s Marií Františkou Wentzelyovou. Své druhé ženě a jejich nezletilé dceři pak ve svém testamentu odkázal veškerý svůj majetek. Zemřel 29. 11. 1765 ve věku 64 let.

V české italské komunitě patřil nepochybně mezi vysoce postavené. Podobně jako jeho otec Carlo Lurago patřil i Anselmo k nejvíce zaměstnaným architektům své doby. Budoval paláce, domy (svůj vlastní přestavěl roku 1739) a mnohé církevní stavby, a to ve službách šlechtických rodů a církve. Je autorem tzv. „nového typu kostela“, podle kterého je vystavěn i kostel sv. Václava ve Vysoké u Mělníka. Půdorys tohoto „nového typu kostela“ se opakuje u více kostelů např. u kostela sv. Václava ve Veliši nebo u kostela sv. Jana Křtitele v Osově, kdy všechny dodržují jeden a ten samý půdorys. Anselmo Lurago se pak podílel ještě např. na výstavbě paláce Kinských na Staroměstském náměstí. Byl tedy architektem mnoha staveb v Praze i na českém venkově, kde nepochybně pomohl k jeho dnešní podobě. Bez Anselma Luraga a jeho stavby by obec Vysoká neměla svoji nejvýznamnější památku a dominantu.

¹⁵ VLČEK, Pavel. Slavné stavby rodiny Luragů v Čechách. 1. vydání v jazyce českém. [Praha]: Kotěrovo centrum architektury o.p.s. ; Foibos Books s.r.o., [2015]. 85 stran.

4 Možné antické rysy?

Po prozkoumání historie kostela sv. Václava i architektonických prvků nebo motivů na vnitřním vybavení a maleb i textů, které kostel zmiňují, lze uvažovat hned o několika přímých odkazech na antiku. Pokusím se zde nastínit šest nejviditelnějších i další možné, které lze brát v úvahu, aby se mohla tato studie alespoň přiblížit odpovědi na počáteční otázku, tedy zda je barokní kostel antickým chrámem. S tím vším pak pracuji v případě, že částečně odhlédneme od faktu, že křesťanství vzniklo v antice a že bez antického období by nemohl vzniknout ani kostel sám.

Vítězný oblouk a klenba

Mezi architektonickými prvky, které se na celé stavbě kostela objevují, můžeme vidět množství menších aluzí na rysy antické architektury. Vítězného oblouku si vzhledem k jeho velikosti možná někdo na první pohled ne zcela povšimne, nicméně jedná se o symbolický vstup do posvátného presbytáře, který odděluje laiky od kněžích sloužících bohoslužbu v kněžišti. Tento výrazný předěl mezi vlastní chrámovou lodí a presbytářem (viz Příloha 36) vytváří monumentální dojem. Tento architektonický prvek, který se objevuje také už u gotických kostelů, skutečně pravý vítězný antický oblouk připomíná rovněž klenbou, kterou je zakončen. Lze možná v této souvislosti snad uvažovat nad tím, že se jedná o vítězný vstup do Kristova království nebo v tomto případě do jakéhosi pomyslného svatého království věčného vládce Čech, sv. Václava. Tak či tak svou velikostí budí v návštěvníkovi pocit malosti i nutnosti pokleknout před Bohem.

Pilastry a římsy

Všechny stěny kostela jsou různým způsobem z vnější i z vnitřní strany zdobené. Důležitým prvkem, díky kterému celý prostor působí větší a členitější, jsou nepochybně pilastry a římsy. Pilastr je vlastně vystupující sloup z jinak ploché stěny, který má dekorativní funkci. Obvykle napodobuje antické sloupy. Má také hlavu a patku.¹⁶ Uvnitř vysockého kostela jich nalezneme hned několik. Někdy jsou vedle sebe dokonce dva (viz Příloha 37), což ještě dodává na rozmanitosti výzdoby jinak vlastně plochých stěn. V případě těchto pilastrů se jedná o zakončení s volutou, která se nápadně blíží iónskému stylu antických řeckých chrámových sloupů. Možné je však též uvažovat o kombinaci s jiným stylem (např. korintským).

Zakončení sloupů

Na hlavním oltáři nalezneme antické sloupy přímo v celé své velikosti, kdy podpírají po stranách vrchní část oltáře (viz Příloha 38). Zakončení, hlavy (podobně jako u pilastrů) napodobují antické sloupy. Znovu lze tedy uvažovat o kombinaci iónského a korintského stylu, ovšem na vrcholu vystupující voluta připomínající zatočené beraní rohy je opět velmi výrazná a dominantní.

¹⁶ Pilastr. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2023-05-08]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Pilastr>

Tympanon nad vstupy

Tympanon je obecně známá svislá plocha štítu antického chrámu s trojúhelníkovým tvarem. Na vysokém kostele sv. Václava jich nalezneme nad vstupy hned několik (viz Přílohy 39 a 40). Pokud nějaký architektonický rys na této dominantní stavbě budí největší dojem, že se jedná o antický chrám, tak je to právě symbolický tympanon nad vstupem podepřený dvěma pilastry.

Zobrazení legionářů

Na čtrnácti obrazech křížové cesty nalezneme mnohá zobrazení legionářů (viz Příloha 24), kteří jsou součástí davu, jež následuje Krista při jeho poslední cestě utrpení s křížem až na vrchol, kde má být ukřižován. Legionáři jako vojáci starověkého Říma a jeho legií, armády jsou na těchto obrazech zobrazeni, tak jak vypadali spíše vojáci v 17. nebo 18. století. Legionáři zde totiž na vysoké křížové cestě mají kyrysy. Právě antičtí legionáři kyrysy neznali a jejich zbroj byla v podstatě složena z menších kovových více „šupinatých“ plátů. Ovšem onen neznámý barokní malíř tedy neznal jiný druh zbroje, než ten který se užíval ve středověku nebo později blíže jeho současnosti i v 17. a v 18. století např. u kavalerie, proto je zobrazil takto. Jeden z legionářů by měl též držet řemdi. (viz Příloha 23 – v pozadí)

Aeskulapova hůl

Hůl starořeckého boha lékařství Asklépia je jedním z doplňků zastřešení dřevěné kazatelny (viz Příloha 10). Jeden z výkladů tohoto motivu by mohl být, že se jedná o hada, který v ráji svedl Evu k prvnímu hříchu, ovšem výklad o Aeskulapově holi je pravděpodobnější. Aeskulapova hůl¹⁷ symbolizuje sílu, zdraví a zdárné hojení. Had rovněž odkazuje na Bibli. Různé teorie pak samotného hada popisují, buď jako užovku stromovou nebo jako parazita vlasovce medinského.

„Antiqua nova“ a „renaisanční sloh“

Poslední rys, kterým by byla návaznost na antiku umocněna, nenalezneme na budově samotné, ale v pramenech, které kostel popisují. Jedná se o prameny dobové nebo velice blízké jeho výstavbě. Mohou nám vypovídat o vědomí tehdejších lidí, že taková stavba skutečně na nějakou starou antickou tradici navazuje nebo že je její obrodou.

První stojí za zmínku dobový pramen, který vznikl v blízké návaznosti na stavbu kostela. Je jím latinsky psaná kronika vysokého farnosti, která vznikala mezi lety 1780–1820. Na páté straně se ve třetím odstavci objevuje latinské sousloví „antiqua nova“¹⁸ – staro-nový ve spojitosti s vysokým kostelem. Tento popis odkazuje na dobové vědomí možné návaznosti nebo obnovení starého v nové. S tím souvisí také Böhmův popis kostela, který byl vystaven v „renaisančním slohu“.¹⁹ Böhm užívá roku 1892 slovo „renaisanční“ ne „barokní“.

¹⁷ Aeskulapova hůl. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2023-05-13]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Aeskulapova_h%C5%AFI

¹⁸ SOA Praha, SOkA Mělník, Farní úřad Vysoká, NAD 293, kronika vysoké katolické farnosti (1780–1820) Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/936/5>

¹⁹ Böhm – *Mělník a okres Mělnický*, 1892, strana: 831.

5 Závěr

Je barokní kostel antickým chrámem? To je otázka, která se prolíná celou touto prací. Při uvažování nad odpovědí a po studiu a zkoumání všemožných antických rysů a motivů, jsem nakonec došel k závěru, že barokní kostel (konkrétně tedy kostel sv. Václava ve Vysoké u Mělníka) je antickým chrámem. Ovšem vysoký kostel má tedy alespoň antický chrám napodobit a blíží se také vzhledem k baroknímu slohu, v němž byl vystavěn, k jistému antickému ideálu nebo modelu.

Ale, pokud konstatujeme, že se jedná o „nový antický chrám“, musím připomenout, že se baroko jako vlastní sloh nikdy nesnažilo o celkové kopírování antické architektury, ale jen implementovalo a obnovilo po svém staré antické motivy, rysy a dávno zapomenutou tradici, na kterou se snažilo navázat, avšak již v kontextu své vlastní doby a v návaznosti i opozici na předchozí renesanci. Barokní sloh se nepochybně odkazuje na antiku. Barokní kostel i další barokní stavby jsou však svébytným uměleckým vyjádřením staronových antických motivů, než že by se jednalo o faktické celkové obnovení původní antické chrámové architektury starověkého Řecka a Říma.

Takže správná a kompletní odpověď na počáteční otázku je vlastně „ano i ne“.

Zdroje:

Prameny:

hmotný pramen – budova kostela sv. Václava ve Vysoké u Mělníka

kronika obce Vysoká – historická část (z roku 2006)

SOA Praha, SOKA Mělník, Farní úřad Vysoká, NAD 293, kronika vysocké katolické farnosti (1780–1820) Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/936/5>

Vysoká – Kostel sv. Václava, *Soupis památek, 06. Politický okres mělnický (1899)*, str. 193-199, cit dle: <http://depositum.cz/knihovny/pamatky/strom.clanek.php?clanek=3966> (2023)

Literatura:

BAŽANT, Jan. *Antika po česku: odezvy v umění 19. a 20. století*. Vydání první. Praha: Academia, 2021. 207 stran.

BÖHM, Ludvík B. *Královské věnné město Mělník a okres Mělnický*. [Mělník]: nákladem spisovatelovým, 1892. [8], 932 stran, 1 nečíslovaný složený list obrazové přílohy.

SVÁČEK, Libor. *Česko barokní = Baroque Czechia = Barock in Tschechien = Čechija barokko*. Vydání 1. Český Krumlov: MCU, 2017. 175 stran. VisitBohemiaPHOTO.

VLČEK, Pavel. *Slavné stavby rodiny Luragů v Čechách*. 1. vydání v jazyce českém. [Praha]: Kotěrovo centrum architektury o.p.s. :, Foibos Books s.r.o., [2015]. 85 stran.

Další zdroje:

Aeskulapova hůl. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2023-05-13]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Aeskulapova_h%C5%AF1

Kostel svatého Václava (Vysoká). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2023-04-29]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_V%C3%A1clava_\(Vysok%C3%A1\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_V%C3%A1clava_(Vysok%C3%A1))

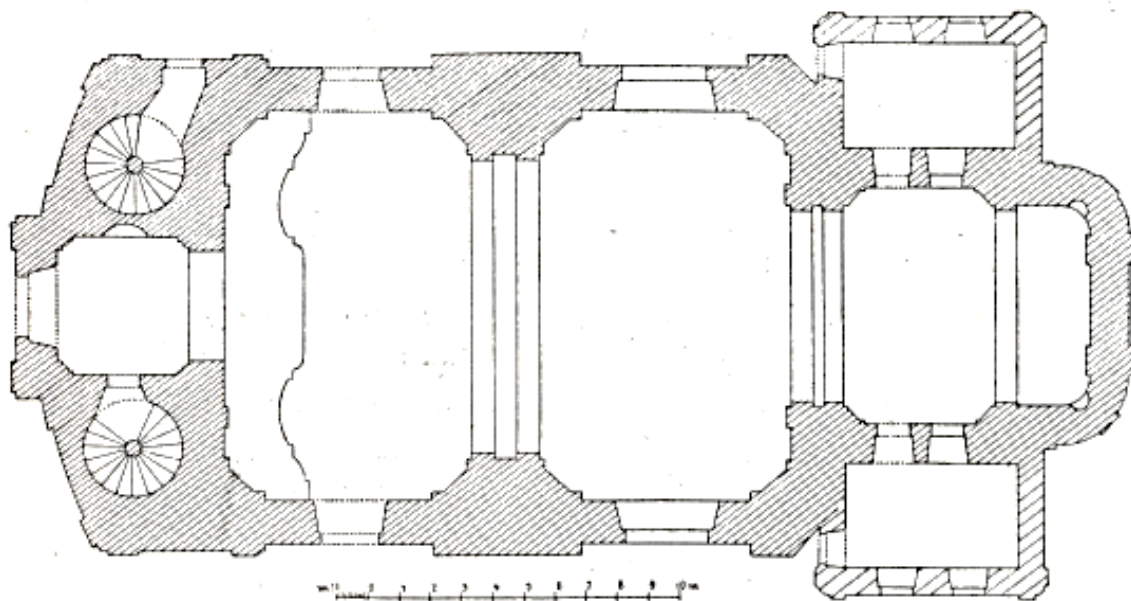
PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*. Vydání I. Praha: Česká akademie věd a umění, 1947-1960. 5 svazků. Dostupné z: <https://mjc.ujc.cas.cz/>

Pilastr. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2023-05-08]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Pilastr>

Seznam příloh:

Příloha 1 – půdorys	19
Příloha 2 – presbytář	19
Příloha 3 – hlavní oltář	20
Příloha 4 – centrum oltáře	21
Příloha 5 – upevnění oltáře.....	21
Příloha 6 – klečící anděl (vlevo)	22
Příloha 7 – klečící anděl (vpravo)	22
Příloha 8 – pohled do levé sakristie	23
Příloha 9 – vstup do kazatelny	23
Příloha 10 – kazatelna	24
Příloha 11 – kazatelna (spodní část).....	25
Příloha 12 – kazatelna (zastřešení).....	25
Příloha 13 – kazatelna (strom života).....	26
Příloha 14 – socha Panny Marie.....	26
Příloha 15 – socha sv. Jana Nepomuckého.....	27
Příloha 16 – socha Ježíše Krista	27
Příloha 17 – křtitelnice	28
Příloha 18 – křtitelnice (uvnitř)	28
Příloha 19 – zpovědnice	29
Příloha 20 – pohled na chór s varhany	29
Příloha 21 – miska u vstupů na svěcenou vodu	30
Příloha 22 – I. obraz křížové cesty	30
Příloha 23 – II. obraz křížové cesty.....	31
Příloha 24 – III. obraz křížové cesty	31
Příloha 25 – XII. obraz křížové cesty.....	32
Příloha 26 – XIII. obraz křížové cesty	32
Příloha 27 – hřbitovní kaple Pána Ježíše.....	33
Příloha 28 – hlavní freska (utrpení Krista).....	33
Příloha 29 – freska (boží soud)	34
Příloha 30 – freska (uložení Ježíše do hrobu)	34
Příloha 31 – freska (zmrtvýchvstání Krista)	35
Příloha 32 – freska (vítězství nad smrtí)	35
Příloha 33 – freska (strop).....	36
Příloha 34 – freska (lebka a pták).....	37
Příloha 35 – freska (lebka a květina).....	37
Příloha 36 – pohled do chrámové lodi.....	38
Příloha 37 – pilastry	38
Příloha 38 – sloup s volutou	39
Příloha 39 – tympanon vedlejšího vstupu	39
Příloha 40 – čelo a hlavní vstup kostela	40

Přílohy:

Obr. 303. Vysoká. Půdorys kostela.

Příloha 1 – půdorys

Příloha 2 – presbytář

Příloha 3 – hlavní oltář

Příloha 4 – centrum oltáře

Příloha 5 – upevnění oltáře

Příloha 6 – klečící anděl (vlevo)

Příloha 7 – klečící anděl (vpravo)

Příloha 8 – pohled do levé sakristie

Příloha 9 – vstup do kazatelny

Příloha 10 – kazatelna

Příloha 11 – kazatelna (spodní část)

Příloha 12 – kazatelna (zastřešení)

Příloha 13 – kazatelna (strom života)

Příloha 14 – socha Panny Marie

Příloha 15 – socha sv. Jana Nepomuckého

Příloha 16 – socha Ježíše Krista

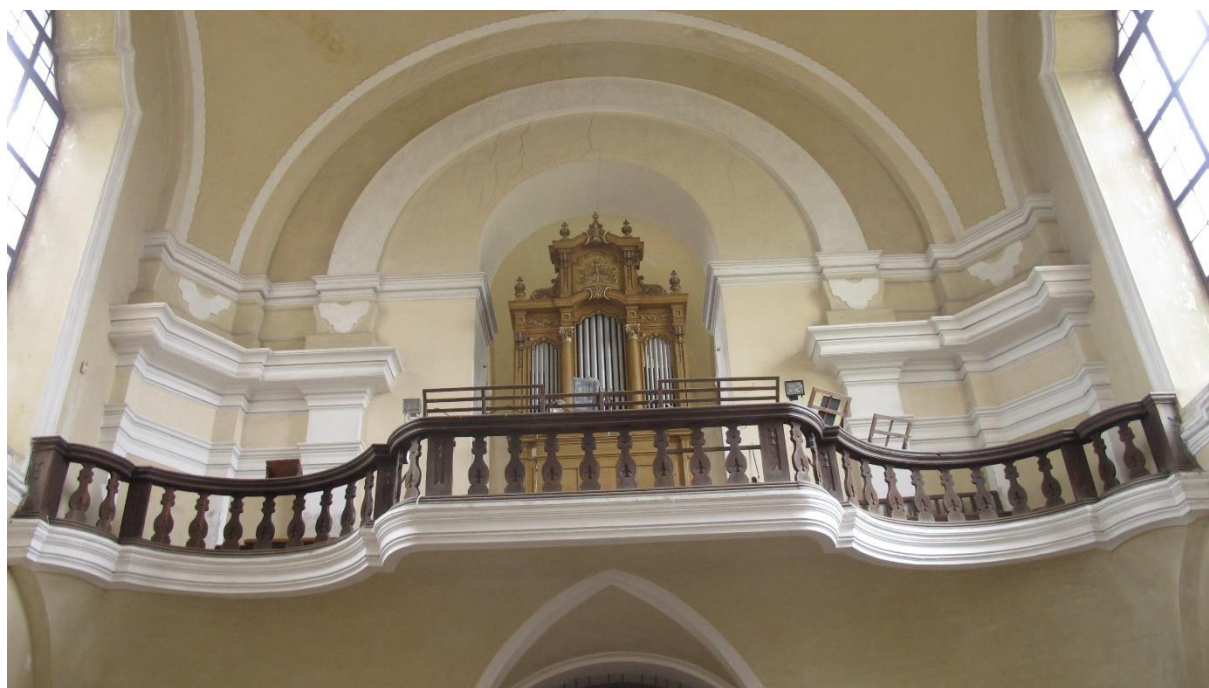
Příloha 17 – křtitelnice

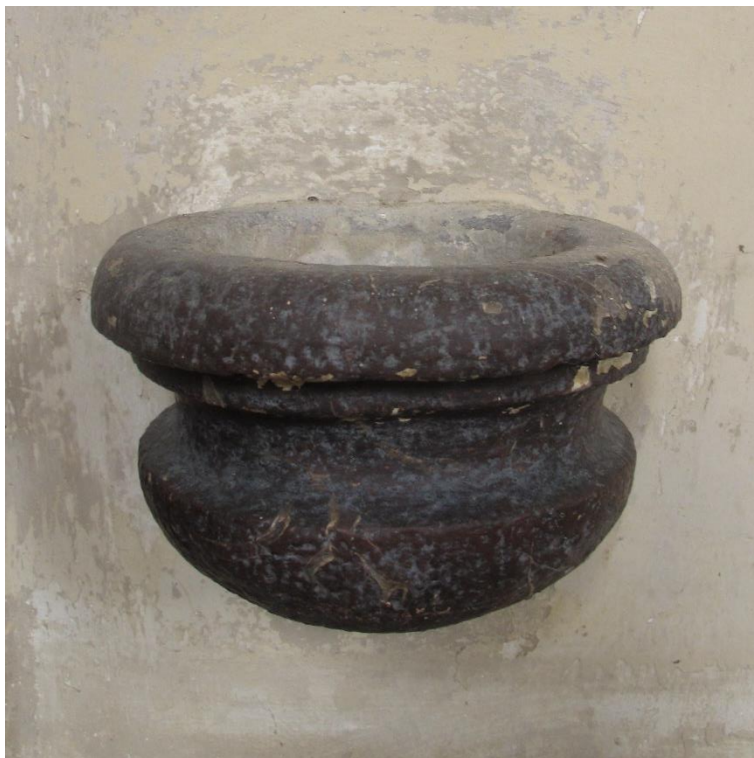
Příloha 18 – křtitelnice (uvnitř)

Příloha 19 – zpovědnice

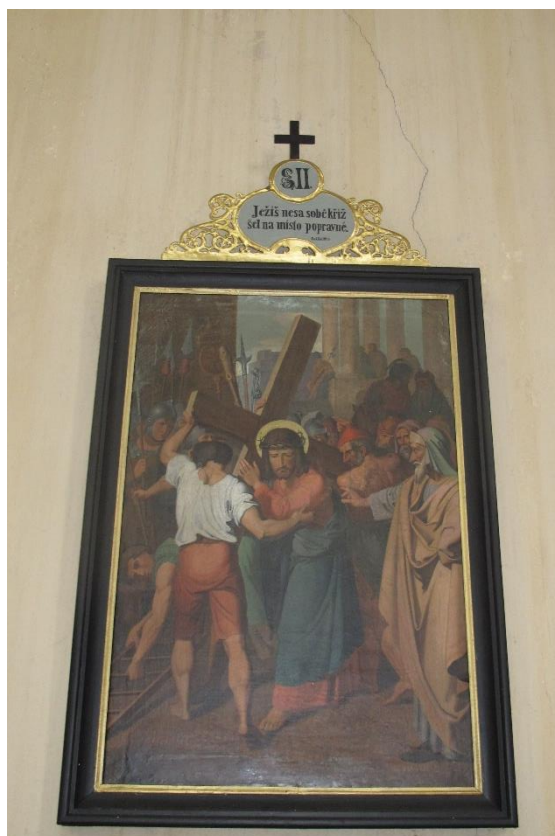
Příloha 20 – pohled na chór s varhany

Příloha 21 – miska u vstupů na svěcenou vodu

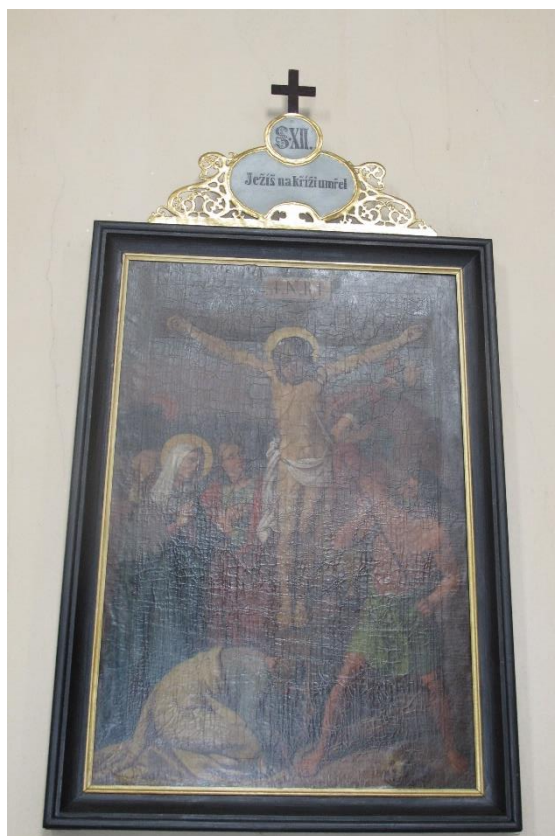
Příloha 22 – 1. obraz křížové cesty

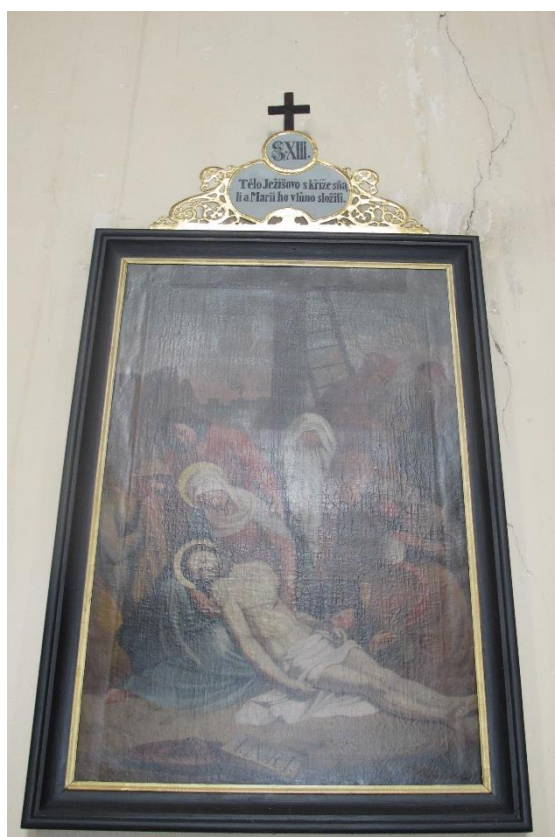
Příloha 23 – II. obraz křížové cesty

Příloha 24 – III. obraz křížové cesty

Příloha 25 – XII. obraz křížové cesty

Příloha 26 – XIII. obraz křížové cesty

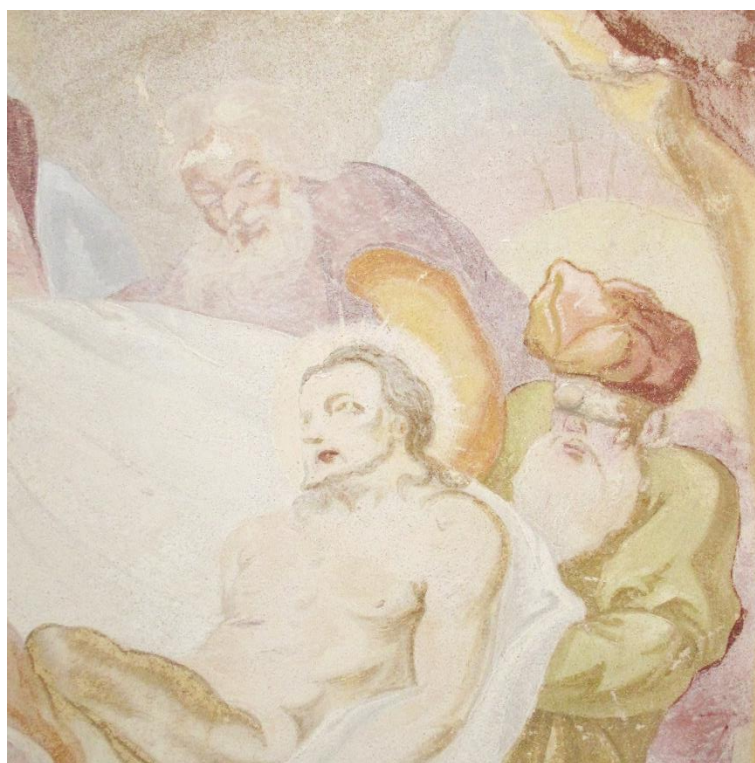
Příloha 27 – hřbitovní kaple Pána Ježíše

Příloha 28 – hlavní freska (utrpení Krista)

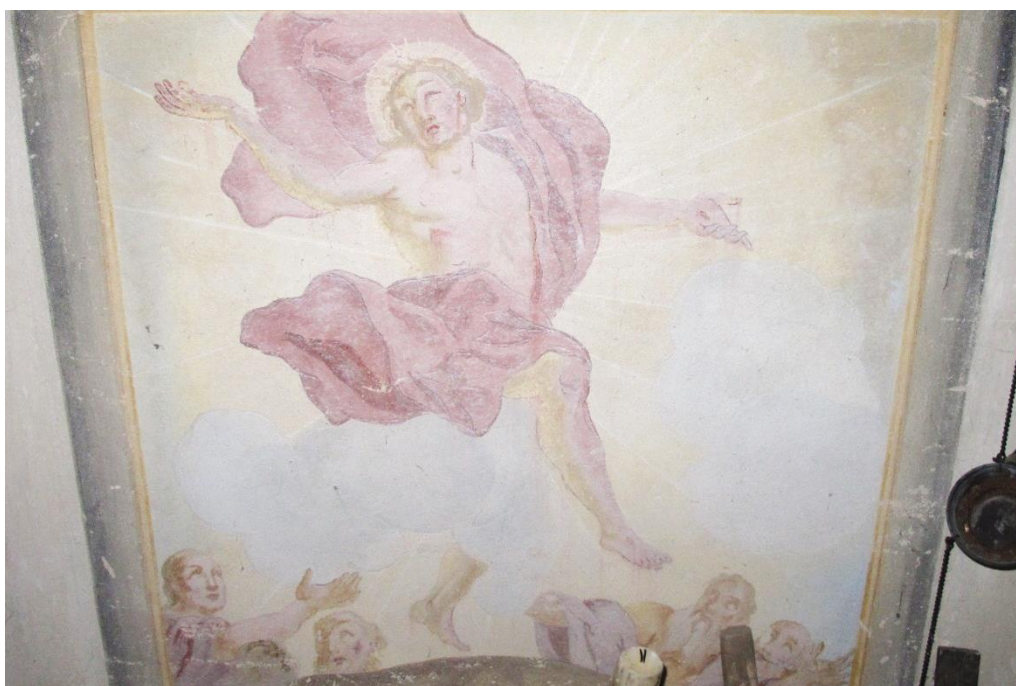
Příloha 29 – freska (boží soud)

Příloha 30 – freska (uložení Ježíše do hrobu)

Příloha 31 – freska (zmrtvýchvstání Krista)

Příloha 32 – freska (vítězství nad smrtí)

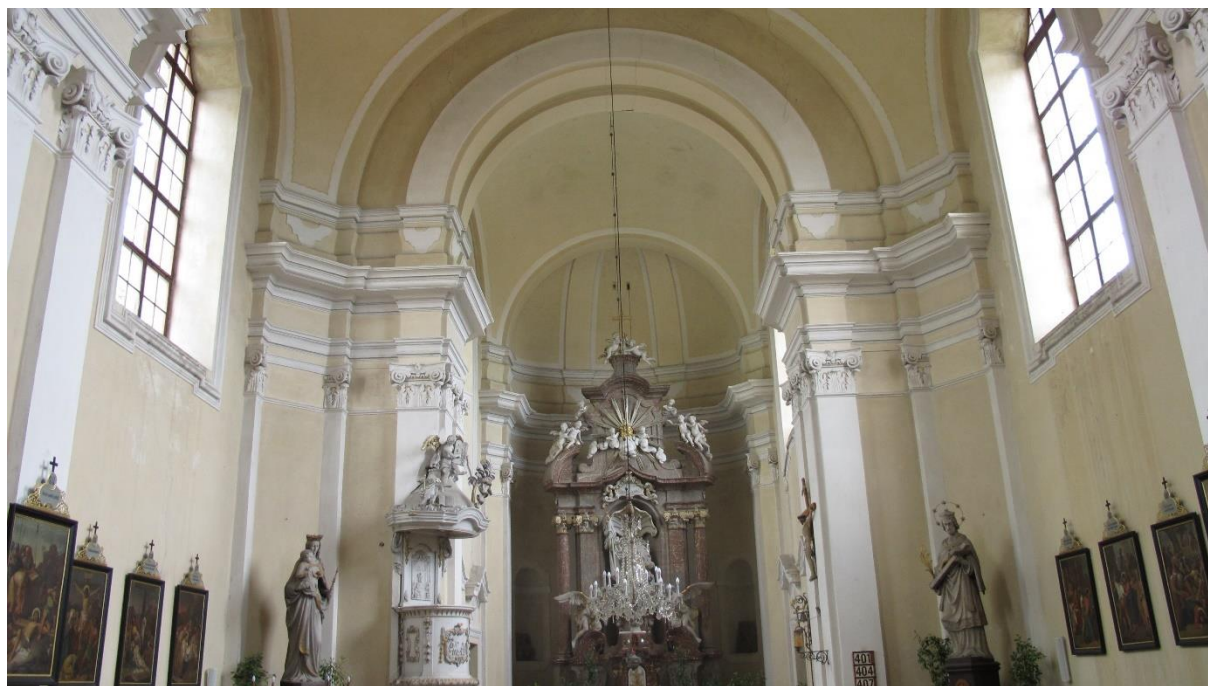
Příloha 33 – freska (strop)

Příloha 34 – freska (lebka a pták)

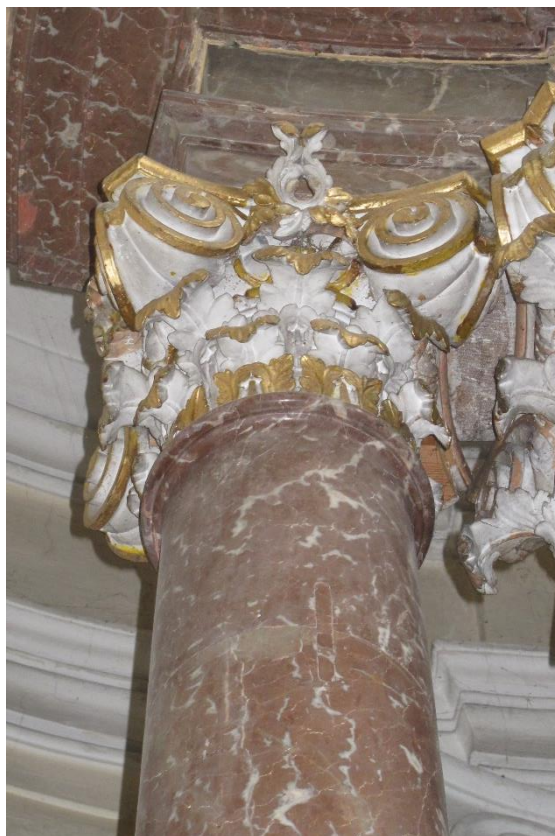
Příloha 35 – freska (lebka a květina)

Príloha 36 – pohľad do chrámovej lode

Príloha 37 – pilastro

Příloha 38 – sloup s volutou

Příloha 39 – tympanon vedlejšího vstupu

Příloha 40 – čelo a hlavní vstup kostela